

ANDREJ RAPE:

Druga mati.

Spominu umrle matere.

I.

ati! Ti sveta, ti lepa, ti dobra!

Kadarkoli, kakorkoli in kjerkoli objame človeka življenje, ti mati, posoda najčistejše ljubezni, ti utelešena sreča srečnega, tolažnica in zavetnica nesrečnega, ti si poleh. Brezmejna je tvoja sreča, neskončno je tvoje gorje, mati!

Gre upehanec po težki poti, ki je ne more zapustiti, ker ga je prikovalo nanjo življenje, pa naj poizkuša karkoli: spremlja ga boleost, njegova edina družica.

»Vidiš,« pomisli, »tam je kamen. Sedel bi nanj in bi se odpčil, ker pot je morebiti še dolga.«

Na kamen sede ob svoji poti, obraz zakrije z rokami, da bi ne videl življenja, ki ga gleda z umazanimi očmi, da ga boli v srcu, kot bi zbadal vanje z žarečimi iglami.

In glej, ne čuti sveta okolo sebe, še kamena ne čuti, ki trdo reže v njegovo izmučeno telo. Tiho stopi v najtišji kotiček njegovega srca, v njegovo najlepše svetišče, ki ga je okrasil in pripravil za stanovališče materinemu spominu, sveta podoba materina, ki izpregovori s sladkim glasom:

»Umiri se, otrok moj dragi! Sedaj sva sama: ti in jaz. Ni ga sveta razen naju. Kaj nama trpljenje, kaj življenja vihar!«

In gorko poboža po srcu materina roka, razsvetli notranjost njen sveti, njen nad vse lepi obraz, in iz njene mirne svetosti se zgrinja okolo njega in v njem mir, mir, mir. O, mati, ti ljuba, ti dobra!

Janko je imel tako mamico. Pa sta srečala nekoč množico ljudi. K šolskemu vpisovanju ga je bila povedla tistikrat. Črno je bila oblečena ona množica. Pred njo se je pomikal voz, in po cvetju je dišalo. Oni za vozom pa so šli potrti, povešenih glav, opotekajoč se, kakor da ne sije z neba svetlo solnce, kakor da ne vonjajo cvetice tako opojno po zraku.

»Kako, da so tako tihi, tako potrti?« je pomislil; »saj poje ves lepi dan pesem veselja z menoj, ko grem z mamico v šolo, v šolo!«

In je pogledal mamico, ki je, za roko ga držeč, resno stopala poleg njega.

Take ni še videl doslej. Najlepši obraz na vsem svetu, ki ga je videl ponoči, če se je igral v sanjah, ali podnevi, ko je ni bilo doma, je bil danes v tem trenutku čisto drugi. Resno ji je bilo lice, in baš prekrizala se je bila, oko pa je motno, kakor s solzami zalito, zrlo v mračni izprevod: tako žalostno še ni nikdar pogledala njega, pa bratcev in sestic tudi ne. Skoro tuja gre ob njem, kakor da ne vidi njega, ki gre danes k vpisovanju v šolo, o kateri mu je že toliko pravila.

»Moja mamica pa ne bo nikdar umrla, nikdar umrla!« je zažvrgolelo v njegovem srcu. »In nikdar ne bom sam, pa bratca in sestrici tudi ne. Ne bomo sami, saj mamica bo vedno pri nas, nas, nas! Druge ne maramo, druge ne maramo! — Ampak, če bi le kdaj hotela umreti?« je zatrepetal. »Takrat bom pa jaz namesto nje umrl. — Saj ne morem biti sam!«

In tiho mu je vstala v srcu molitev: »Mamka božja! Kako si Ti ljuba, dobra! Glej, če bi imela kdaj mamica umreti, pa pošlji rajša angelčka k meni, da me odnese k Tebi namesto mamice in moja bratca in sestrici tudi, saj veš, da brez mamice ne moremo živeti. In pa še, zakaj bi mamica umrla, ko je pa tako pridna, pridna, pridna!«

Zavila sta v drugo ulico; pogreb s svojo temo — kot Veliki petek — je šel dalje, in zopet je pel dan lepo pesem. Mati pa je bila taka kot vedno.

II.

Mati ga je bila vpisala v šolo. Prav priden, zgleden učenec je bil. Celo tiste nečedne napake se je iznebil, ki mu je često prinesla mamičin karajoč pogled in strogo besedo. Nohte je grizel nevede. In ko je mati ob nedeljah popoldne, ko je trenutek mogla počiti od večnega posla, jela pregledovati ročice svojih malih dragih in odstrigla, kar je bilo predolgo, tedaj je bilo z Jankom vedno joj.

»Že zopet si jih pogrizel; to je grdo, to je nezdravo!« je očitajoče rekla.

»Saj nisem, mama, gotovo da ne!« je trdil Janko, in ubožec je resnično mislil, da mu ponoči, ko spi, grizejo nohte miške; prav čisto nič se

ni spomnil, kdaj naj bi bil on sam to učinil. Toda že med opravičevanjem mu je šinil prstek med zobčke — in materi je pokazal malega grešnika, dasi je itak brez tega dokaza poznala poredno miško, ki grize nohte.

Spomnil se je nekoč, ko je bil hudo kregan, da bi bilo dobro roke nositi le v žepu, da bi prstki ne uhajali v usta; ampak vedno jih ni mogel imeti v žepih, posebno ne ponoči, ko se sleče; pa materi tudi ni bilo povšeč, saj se ne spodobi.

Ampak odkar je v šoli, je opustil to grdo navado in prijatelja sta z mamico in učiteljem.

*

Velike sanje, lepe sanje je sanjal Janko o mami, šoli, učitelju, bratcih in sestricah. Tudi o očetu je sanjal, ampak njegova slika ni pristojala v okvir njegovih pojočih dni.

Da bi me očka vzel na koleno, pa bi pojezdila daleč, daleč.

Širok svet se mu je odprl ob tej misli. Prav do Ježice in Save bi šla. Šmarno goró bi tudi obiskala. Ampak oče ga nikdar ne dvigne na koleno, pa bratcev in sestic tudi ne.

»Ne morem izhajati. Saj se trudim noč in dan. Poglej nas! Vsi smo lačni, raztrgani, neobuti in večji hodi v šolo, pa priden je, pridni so vsi!« je čul Janko nekoč mater reči očetu. »Glej, ne zapij vsega, vsaj nekaj svojega zaslužka daj družini!«

Vselej je ob takih dnevih in večerih, ki so bili vedno pogostejši, čimdalje je trajala vojna in je trkala beda na vrata, Janko zbežal v sobo in se skril, dokler ni bilo v kuhinji čisto tiho in ga ni mati poklicala.

Ta je vse pozabil ob pogledu na ljube mamičine oči. Topla roka je božala njegovo lice — in jasno je bilo zopet okolo njega, dan je pel svojo lepo mladostno pesem.

Tisti večer je prišlo nekaj temnega med njega in očeta. Oče je bil zaloputnil z durmi in odšel, dasi je bil komaj prišel, mamica pa je imela solzne oči, kakršnih Janko ni mogel videti.

Tisti večer je vstala med njima senca ...

III.

Vojni vihar je zakril vse solnce, zakaj sovraštvo je praznovalo med ljudmi svoj zmagošlavni dan. In glad je prišel, prišla je bolezen.

»Saj ni tako, ni tako!« si je prigovarjala mati. »Narodi se pomire, vojne bo konec, konec bo stradanja, in vse bo zopet dobro, vse se obrne na dobro!«

Pa glej! Bilo je pisano: Veliko boš trpela, neskončno ljubila — o, mati, zakaj vse, prav vse je tvoj del: brezmejna je tvoja sreča, neskončno je tvoje gorje!

REGENT ALEKSANDER

Štiri službe je opravljala, preveč je trpela. Ampak, ko se je do smrti utrujena, bolj vlekla kot hodila zvečer proti domu, ji je postalo vse lahko, kakor bi ne bila nič delala, nič trpela: po tá-le kruh, ki ga ima v culici kot zaklad, ki ga je pritrkala lastnim ustom, je šla, da se zažare otroška ličeca, ko odgrne ruto in jim ga pokaže, kot bi jim pokazala najsvetlejše igrače.

In vse trpljenje, ves glad — vse je izginilo, ko je gledala nedolžne, vesele obraze svojih otrok: svojo brezmejno srečo.

Pa ko ponoči ni mogla spati in je sedeč v postelji razmišljala, ji je šepetal skrivnosten glas: »Ne bojuj boja, ki ga ne zmoreš! Saj še vse človeštvo ne more do miru. Vidiš, od dne do dne bolj slabiš; omagala boš. Čemu napor, glad! Zaman je vse!«

Mašila si je ušesa. Vedela je, da glas prav trdi; natanko tako se zgodi, ampak mašila si je ušesa in zakrivala oči, da ne sliši glasu, da ne vidi celo v temni sobi sladko dihaajočih, gladu ječečih otrok, ki bi zanje rada trpela neskončno gorje.

In izpolnilo se je, kakor je šepetal glas, kakor je bilo pisano od vekov: šla je mati po poti trpljenja, bolna telesno, srečna v svojih otrokih.

»Druge mamice ne maram!« je zamrmral Janko v snu.

Sladko so jo pobožale v srcu te besede. »Glej, še v spanju misli otrok nate! Toda kako je prišel do te misli? Li morda ve, da sem hudo slaba? Trpi li otrok zato?« Stopila je k njegovi postelji in ga še enkrat prekrizala.

O, blagoslovljena roka materina, ki bdi celo ponoči nad otrokom: angel varuh. In blagor tebi, otrok, ki čuva nad tabo! Kaj bi dal, mati, da morem še enkrat položiti glavo, ki mi je že trudna, v tvoje sveto naročje!

*

Oče je le tuintam prišel domov, kadar je rabil perilo. Pa za družino ni imel ničesar, vse je šlo po grlu. Janko je hodil že v 4. razred. Z vso ljubeznijo se je oklenil šole, saj je delal s tem veselje dobri mamici, mati pa je delala, delala do skrajnosti, stradala, slabela in obležala v postelji.

In končana je bila njena pot: sosedu ji je ob zadnji postaji zatisnila oči, položili so jo k večnemu počitku. Očeta pa ni bilo doma...

*

Biti brez mamice, to je hudo. Kamorkoli si pogledal, ko si jo še imel, povsod si videl in čutil njeno skrbno roko, njeno ljubo oko. Kot sladka glasba te je spremljal njen glas na vseh potih.

Ko se je Janko časih, grede v šolo, kje malo po nepotrebnem pomudil, je že zaslišal njen nepozabljeni glas: Janko, kje si? — Sicer ta glas tudi sedaj čuje, tudi sluša vedno, ampak ko pride domov, vendarle ni res-

nica, kar si je tako hrepeneče, živo predstavljal: Prihitim domov. V kuhinji na štedilniku zarožlja, vrata zaškripljejo, in ljubo se oglasi mamica: »Ti si, Janko? Ali si bil kaj vprašan? Ali si znal?« Ampak tega glasu ni in ga ne bo nikdar več.

Težko mu je bilo v srcu, pa je pomislil: Kaj jaz! Jaz hodim v šolo. Učitelj me ima rad. Součence — prijatelje imam. Kaj jaz! Ali moja bratca in moji sestrice! Ves dan morajo biti sami doma, kjer je tako prazno, tako temno brez mamice. Kaj jaz!

Iz šole je šel tisto popoldne. Hitel je, saj je vedel, da ga bratca in sestrice težko čakajo. Tudi je bil radoveden, če je soseda že zvedela, kje je oče, po katerega je obljubila danes pisati.

Ampak tako hudo mu je v srcu, kakor da bi ga moglo še kaj hudega doleteti sedaj, ko so zakopali mamico. Toda kakor dopoldne, tako čuje tudi sedaj tisti glas, in hudo mu je v srcu. Pospešil je še bolj korake, prišel pred stanovanje in stekel po stopnicah navzgor.

»Sem že doma!« je zaklical pred vrati, da razveseli bratca in sestrice.

Ampak v sobi je bilo tiho, nikakega odziva, kakor je bilo običajno.

»Ne slišijo me. Morda so pospali, saj jim je bilo dolgčas samim.«

Odklenil je vrata, vstopil. Oblak dima mu je bušil v obraz. Razgleda se in vidi sredi sobe štiri trupla. Čisto mirna so bila.

»Ali spe? Pa tako se kadi tu!«

In je zakričal: »Tonček, bežite, gori!« Ali nihče se ne gane. Klical je, klical zaman, pa je pomislil: »Težko je bilo mamici zapustiti jih same, in se je vrnila z onkraj groba, da vzame, kar je njenega, kar brez nje ne more živeti.« In spomnil se je onega dne, ko sta z mamico srečala mrtvaški izprevod, in one molitve.

»Da, da, molitev moja je uslišana, ampak zakaj tudi po mene ni prišla. — Tonček! Milan! Jerica! Mara!«

A bili so tihi, tihi!...

IV.

Nikamor ni šel po pomoč. Klečal je ob bratcih in sestricah in topo zrl vanje. Nato je odprl okno, ker so ga pekle oči.

»Sedaj bom pa še jaz umrl. Mamica, name si pozabila! Pridi!«

Legel je na tla, pa ni jokal. Bil je prepričan, da ne bo dolgo, ko se odpro vrata in se prikaže mamica vsa svetla, lepa, neskončno lepa.

Sklonila se bo čezenj pa mu, božajoč ga s tisto toplo roko, poreče: »Nisem te pozabila; le doma te ni bilo, pa sem bratca in sestrice odvedla prej, a sedaj pojdeš tudi ti z menoj.« In objeje ga bodo njene mehke roke in pojmeta v veselje. Zbogom šola, součenci, učitelj!

Ali vrata se niso odprla, mamice ni bilo. Polagoma se mu je odprl vir solzá.

Sedel je in vnovič je pogledal po bratcih in sestricah. Oči so mu zrle plašno v to mirno kopico.

Ali pokličem sosedo? Vstal je in šel vun. Potrkal je pri sosedu. Pa vrata so bila zaprta; odgovora ni bilo.

Ni si upal nazaj v sobo, strah ga je bilo. Na stopnice je sedel in čakal: morda le še pride mati. Toda nikogar ni bilo, da bi mu vsaj povedal, da je tam v sobi nekaj strašnega, kamor si ne upa več iti.

Kam?

Tam v šolski sobi, tam v prvi klopi, kamor tako lepo pada solnčna luč, kjer sedi njegov dobri prijatelj, kamor se učitelj tolikokrat dotakne z roko, ko hodi pred klopmi, tam je tako lepo, je tako sladko, mirno. V klop bi sedel in bi tam prebil noč. Morda tja pride mamica. Tam bi ga ne bilo strah, saj bi videl prijatelja Milana poleg sebe in mislil bi, da hodi učitelj pred klopmi in da se njegova roka opira ob klop. In če bo zaspan, se nasloni z glavo na klop, z roko se prime dobre roke učiteljeve, ki je ž njo uprt na klop, in bo mirno, sladko zaspal; nič ga ne bo strah.

Mimo hiše so se čuli težki koraki. Nekdo je trdo hodil po tlaku.

Vzdramil se je in je vstal nehote in nevede. Po stopnicah je šel in kar dalje. Pred šolskim poslopjem se je zavedel.

»Ali me šolski sluga pusti v razred?« je zašepetal.

Pogledal je okolo in vstopil. Na hodniku ni bilo nikogar. Tiho, da ga kdo ne vidi, je šel dalje in v razred. Sedel je v prvo klop.

Na mizi so bili še zvezki. Učitelj jih je bil pripravil tja. Nekaj blažilnega mu je leglo v izmučeno srce. Zdelo se mu je, da sedi doma pri mizi, da mamica kuha v kuhinji, da se okolo njega igrajo bratci in sestrice. Pa ga je zopet obšla žalost. Blažilne solze so mu tekle po licu. Naslonil se je na klop. Tako tiho je bilo, da je čul črva, ki je glodal v lesu. Izmučen je vsnul.

Vse je oživel v šolski sobi, ki se je razgrnila pred njim kot velik, zelen travnik. Božji angelci so pripeljali vozove, polne cvetja. Pa to cvetje je bilo velo. Voz za vozom ... In ko so prišli blizu njega, je angelvoznik položil roko na voz in hipoma je vse oživel na njem. Vstalo je cvetje, prej velo in je opojno zadišalo, čebelnice so zabrenčale po njem in pisani metulji. Joj, koliko cvetja, koliko voz!

Eden je bil posebno lep in velik. Ah, in iz rož na njem so pokukavali, ko se je bil angel voza dotaknil, znani, mili, domači obrazi. Mamica je sedela vsa lepa sredi cvetja. Držala je za roke bratca in sestrici, mu kimala z glavo in se sladko nasmihala. Pred njim je stal oče. Joj, kako je sedaj pristojal v ta krasni okvir. Čisto je bil izpremenjen: nič temnega,

odbijajočega ni bilo na njem. Radostno mu je bilo lice. Mati je bila z eno roko objela vso deco, drugo pa je stezala očetu nasproti: vse se je izpremenilo, vse je lepo in dobro, ni več gladu in trpljenja; narodi so se umirili, vojne ni več in ti, oče te dece, si pri nas. Kako smo srečni! In iz prstov njenih, v blagoslov zavzdignjenih rok, so švigili plameni, uničujoči v srcih vso bolešt, poječi jih z radostjo in veseljem ...

K njim je hotel Janko, pa se je izpremenila slika ...

Na velikem prostoru, vsem v cvetju, je hipoma zrasla prekrasna palača. Velik lok se je razpel nad njo: prekrasna mavrica. Iz nje pa je bleščal napis, sestavljen iz velikih brušenih demantov ter žarel v nepopisnem soju daleč naokolo: Šola.

Nešteto ljudi je okolo poslopja, pa samo mladi korakajo vanje, zakaj pod glavnim napisom se blesti drug napis v isti čarobni lepoti:

»Pridi mi v naročaj, ljuba deca, saj te ljubi srčno tvoja druga mati.«
Iz gneče stopata oče in mati. Štiri otroke vodita s seboj ...

Premaknil se je na klopi, slika je izginila in dvignil se je zastor novih slik, ki jih je sanjal dalje Janko ...

V.

Dočim se je Janko v svoji bolesti zatekel k edini naravni svoji prijateljici, k svoji drugi materi — šoli in ondi gledal v živih sanjah pestre slike in pozabljal v njih svojo žalost, so se na njegovem domu vsaj deloma uresničevale njegove sanje.

Oče se je bil vrnil domov. Umršega svojo deco, ležečo na tleh sredi sobe, ga je zgrabila velika groza. Sem li to učinil jaz, moje življenje? — Kdo je vzrok? Ni imel časa premišljati. Dvignil je otroka za otrokom ter jih jel oživljati. Kakor materina je bila mehka njegova roka. O, spoznanje, kako si veliko, kako plemenito! K življenju zbujajo očetova in materina ljubezen.

Zbudil je otroke k življenju ter nato zadušil ogenj v cunjah, ki so še polagoma tlele pod mizo, kjer so bili otroci zakurili. Strupeni dim je odhajal skozi okno, ki ga je bil Janko odprl in tako nevede rešil bratca in sestrice.

Sredi sobe je pokleknil oče, a z njim tudi rešeni otroci: živeli so svete trenutke zahvale Bogu, slavil je oče praznik svojega duševnega vstajenja ...

»A kje je peti, kje je Janko?« je naposled vprašal.

»Opoldne je šel v šolo,« so odgovorili otroci.

Oblekel je otroke v praznično obleko: »Po Janka gremo!«

»Pojdimo, pojdimo!« so zažvrgoleli.

VI.

Tistega dne učitelj po pouku ni bil vzel zvezkov s sabo, imel je drug opravke, pa je proti večeru šel ponje, in tako so se sestali pred šolo.

»Iz šole je šel ob štirih,« je odgovoril učitelj na tozadevno očetovo vprašanje.

In oče mu je pripovedoval ves današnji dogodek.

»Čudno! Saj je deček tako skrben, vzoren in reden. Kam bi bil šel?« se je čudil učitelj.

V razgovoru so prišli pred razred.

*

»Iz gneče stopita mati in oče. Štiri otroke vodita s seboj.« — Janko je zopet sanjal prelesten sen o krasni palači.

»Mamica, Tonček, Mara, jaz sem tukaj! ...«

Učitelj je odprl vrata v razred; začuli so bili glas in strmeč obstali na pragu.

Janko je sedel v prvi klopi. Glavo je bil pravkar dvignil in začudeno gledal okolo sebe. Hipoma pa je planil iz klopi, in zaradi prevelike sreče obnemoglega je prestregel oče v svoje roke.

»Žive, vsi žive!« je vzklikal ter jih zapored poljubljal.

V objemu vseh je pripovedoval svoje lepe sanje ter se s solzami v očeh obrnil k učitelju.

»Strah me je bilo doma. Odpustite mi, gospod učitelj, da sem se vrnil v šolo. Nisem vedel kam drugam.«

»Ljubček moj dragi! Pribežal si v žalosti in nesreči v dom, do katerega imajo vsi otroci pravico. In kakor vidiš, si našel v njem zopet svojo srečo: očeta, bratca in sestrice, a ljubljeno mamico ti vsaj deloma nadomesti šola, vedno tvoja dobra, skrbna, ljubezniva, četudi le druga mati.«

V maju.

Listje trepeče na drevju,
slavec v njem žvrgoli,
rože priklanjajo krone,
potoček tajno šumi.

Ah, krasni majski večeri —
svete ljubezni čas! ...
Luna in zvezde žarijo,
fantje pojo skozi vas ...

Zorana Valenčičeva.

